

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВГОСТРОКОВОЇ СТІЙКОСТІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА НОВОЇ КОСМІЧНОЇ ДОКТРИНИ

GUIDELINES FOR LONG-TERM SUSTAINABILITY OF SPACE ACTIVITIES AS THE BASIS FOR A NEW SPACE DOCTRINE

Сорока Л.В., к.ю.н., доцент,
заступник директора з наукової роботи

Науково-дослідний інститут публічного права

У статті аналізується нормативна база космічного міжнародного права, а також Керівні принципи забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності, які являють собою концепцію, що включає п'ять правових елементів сталого розвитку: принцип рівності, невиснажливого використання, рівності між поколіннями, інтеграції (кооперації) і освоєння космічного простору в мирних цілях, усі вони тісно пов'язані один з одним і з уже існуючими міжнародними стандартами космічної діяльності. Керівні принципи є добровільними нормами, а не обов'язковими законами. Однак упровадження яких, у деякому сенсі, може бути кращим способом вирішення складних проблем, пов'язаних із космічною діяльністю. Оскільки дотепер не було укладено жодної міжнародної угоди для вирішення зазначених проблем, а укладення договору, який би влаштував усіх учасників, потребує тривалої дискусії серед зацікавлених сторін. У роботі робиться висновок, що Керівні принципи забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності мають стати нормативною основою нової космічної доктрини, розроблення якої на підставі універсальних міжнародних принципів є запорукою безпеки, стабільності та поступального розвитку світової космічної діяльності в довгостроковій перспективі, що є головною метою світового космічного співтовариства. Космічна доктрина покликана виробити довготривалу та стійку політику на майбутнє, урахувати наявні проблеми, вирішити їх, а саме: охопити як організаційні структури, так і оперативні функції; створити розширені можливості (система даних, послуг, технологій) для підтримки безпечних і стійких операцій; визначити процедуру виконання та перевірки технічних і нормативних вимог (законодавство, положення, стандарти, кращі практики); передбачити посилену координацію (ухвалення рішень, обмін інформацією) серед різних суб'єктів (урядові, комерційні, міжнародні).

Ключові слова: космічна діяльність, космічна доктрина, космічний простір, керівні принципи, стійкий розвиток.

The article analyzes the normative framework of space international law, as well as the Guidelines for Long-Term Sustainability of Space Activities, which are a concept that includes five legal elements of sustainable development: the principle of equality, non-wasteful use, equality between generations, integration (cooperation) and development. Outer space for peaceful purposes, all of which are closely linked to existing international standards of outer space. Guidelines are voluntary norms, not binding laws. However, implementation of which, in a sense, maybe a more ideal way of solving complex problems associated with space activities. As no international agreement has been concluded to address these issues at present, and the adoption of a treaty that would suit all parties requires a lengthy discussion among stake holders. The paper concludes that the Guidelines for Long-Term Sustainability of Space Activities should become the normative basis of a new space doctrine, the development of which, on the basis of universal international principles, is the key to the security, stability and progressive development of global space activity in the long term. The space doctrine aims to develop a long-term and sustainable policy for the future, to take into account existing problems and to resolve them, namely: to cover both organizational structures and operational functions; create advanced capabilities (data, services, technologies) to support secure and sustainable operations; determine the procedure for implementation and verification of technical and regulatory requirements (laws, regulations, standards, best practices); to provide for enhanced coordination (decision making, exchange of information) among various actors (governmental, commercial, international).

Key words: space activity, outer space doctrine, outer space, guidelines, sustainable development.

Постановка проблеми. Нормативна база космічного міжнародного права потребує оновлення, оскільки більше не контролює динаміку космічної діяльності. Зрозуміло, що від ухвалення перших актів космічне законодавство поступово оновлюється, про що свідчить наявність відносно сучасних міжнародних актів. Однак більшість сучасних питань досі залишаються поза увагою міжнародного космічного права, оскільки виходять за межі його предметного поля.

Нині сфера космічно-правового регулювання не охоплює особливі аспекти та специфічні умови космічного господарювання, які зумовлені змінами орієнтирів зовнішньоекономічної космічної діяльності, вітчизняного законодавства та динамічними процесами розвитку діяльності, пов'язаної з дослідженням і використанням космічного простору – виникненням нових напрямів провадження космічної діяльності, наявністю інтересу потенційних учасників господарювання до здійснення цієї діяльності тощо. Дотепер відносини в національній космічній сфері засновані суто на державній формі власності. Наявні норми не забезпечують адекватного й ефективного врегулювання складних космічних відносин, що виникають у процесі реалізації космічних проєктів і програм. За таких обставин космічне законодавство не повною мірою задовольняє зростаючі потреби й інтереси суб'єктів космічної діяльності [1, с. 11].

Потребує змін космічне законодавство і у зв'язку з ухваленням Керівних принципів забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності [2]

Метою статті є аналіз Керівних принципів забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності для вироблення рекомендацій щодо їх імплементації в національне космічне законодавство України.

Виклад основного матеріалу. Концепція стійкого розвитку вперше була використана у відомій доповіді Брундтланда. У ній вказувалося, що цей розвиток повинен відповідати потребам сьогодення з належним урахуванням потреб майбутніх поколінь, далі визначено, що стійкий розвиток – це розвиток, який відповідає потребам сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [3, с. 41]. Дане визначення містить два ключові поняття: поняття «потреби», зокрема, найважливіші потреби бідних у світі, яким варто надати пріоритет, й ідею обмежень, що зумовленні станом технологій і здатністю середовища задовольняти теперішні та майбутні потреби.

Варто також звернути увагу на те, що «стійкість» повинна включати не тільки технічну складову частину, але і політичну волю. Інакше кажучи, це означає, що повинна бути не тільки технічна можливість дослідження і використання космічного простору в довгостроковій перспективі, а й політична готовність зробити це. Керівні принципи забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності являють собою концепцію, яка включає п'ять правових елементів сталого розвитку: принцип рівності, невиснажливого використання, рівності між поколіннями, інтеграції (кооперації) і освоєння космічного простору в мирних цілях, усі вони тісно пов'язані один з одним

і з уже наявними міжнародними стандартами космічної діяльності.

По-перше, принцип рівності встановлюється для забезпечення рівного доступу до дослідження і використання космічного простору всіма учасниками. Зокрема, учасник космічної діяльності повинен використовувати космічні ресурси таким чином, щоб урахувати потреби інших сучасних учасників, а саме країн, що розвиваються.

По-друге, принцип невиснажливого використання спрямований на те, щоб експлуатація та використання космічних ресурсів здійснювалися «стійким», «розумним», «раціональним», «мудрим» і «належним» чином.

По-третє, принцип рівності поколінь встановлюється для збереження космічного середовища і космічних ресурсів таким чином, щоб урахувати потреби й інтереси майбутніх поколінь.

По-четверте, принцип інтеграції (кооперації) встановлює, що космічна діяльність повинна вестися таким чином, щоб підтримувати баланс між «цілями доступу до дослідження і використання космічного простору» і «необхідністю захисту космічного середовища».

Нарешті, принцип мирних цілей означає, що дослідження і використання космічного простору здійснюються тільки в мирних цілях, що є основною характеристикою космічної діяльності відповідно до Договору 1967 р. і одним із його базових принципів.

Керівні принципи є добровільними нормами, а не обов'язковими законами. Однак їх упровадження в деякому сенсі може бути кращим способом вирішення складних проблем, пов'язаних із космічною діяльністю. Оскільки дотепер не було укладено жодної міжнародної угоди для вирішення зазначених проблем, а укладення договору, який би влаштував усіх учасників, потребує тривалої дискусії серед зацікавлених сторін. У зв'язку із цим розроблення національних космічних доктрин на основі режиму Керівних принципів забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності від низу до верху може допомогти ухвалити нову космічну Конвенцію, яка буде укладена більшістю країн, а в ідеалі – усіма.

На Міжнародній конференції ЮНІСПЕЙС +50 [4] Комітет із використання космічного простору в мирних цілях сформулював сім пріоритетних тем у питаннях використання космічних технологій для сталого розвитку, як-от: глобальне партнерство в галузі космічних досліджень та інноваційної діяльності; урегулювання правового режиму космічного простору і глобального управління; активізація обміну інформацією про об'єкти і події в космосі; створення міжнародної рамкової основи для служб космічної погоди; розширення космічного співробітництва в інтересах світової охорони здоров'я; міжнародне співробітництво з метою формування стійкого до зовнішніх впливів суспільства, що використовує технології з низьким рівнем викидів; розвиток потенціалу у XXI ст.

Наступного року на шістдесят другій сесії, яка проходила у Відні 12–21 червня 2019 р, ухвалений стратегічний документ – проект порядку денного «Космос – 2030» та план його здійснення. Зазначений документ Комітетом Генеральної Асамблеї був представлений як усеосяжна і перспективна стратегія, спрямована на закріплення і посилення вкладу космічної діяльності та космічних технологій у здійснення глобальних програм і вирішення питань забезпечення довгострокового сталого розвитку в інтересах усього людства [5].

Отже, забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності потребує зусиль на національному, регіональному та глобальному рівнях. Тобто зусилля, що докладаються регіональними міжурядовими організаціями, як-от Європейське космічне агентство (далі – ЄКА), можуть бути одним із трьох основних способів зміцнення, за допомогою регіонального рівня, доповнення тим самим національних і глобальних зусиль. Адже співпраця на

регіональному рівні на практиці видається більш ефективною, ніж на глобальному рівні, оскільки часто існує менше конфліктів інтересів, геополітичних, культурних чи економічних.

Про це неодноразово говорилося на засіданнях Комітету з використання космічного простору в мирних цілях, де відзначали постійний прогрес щодо низки спільних зусиль, які на міжнародному, регіональному та міжрегіональному рівнях докладають різні учасники, адже така співпраця необхідна для більш ефективного використання космічного простору в мирних цілях, для сприяння розвитку державами власного космічного потенціалу [6].

Як приклад успішної взаємодії з метою досягнення загальних цілей в області космічних досліджень можна навести діяльність Європейського космічного агентства, яке було засновано 30 травня 1975 р. [7]. ЄКА керує космічною програмою Європи, із щорічним бюджетом у 2019 р. приблизно 6,2 млрд доларів. Його місією є розвиток космічного потенціалу Європи, використання космічних досліджень на користь громадян Європи та світу. В Організації 22 держави-члени [8]. Крім того, Агентство допомагає в управлінні багатьма найактуальнішими політичними питаннями, як-от зміни клімату, енергопостачання, морський розвиток і безпека, включаючи Арктику, переміщення населення, охорона здоров'я, мобільність, освіта й інформаційне суспільство, тим самим максимізує інтеграцію космосу до європейського суспільства й економіки [9].

Окремим рядком необхідно зазначити необхідність заохочення і стимулювання співпраці урядів і неурядових юридичних осіб для дотримання Керівних принципів забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності. Адже неурядові юридичні особи, зокрема професійні та галузеві асоціації й академічні інститути, можуть відігравати важливу роль у покращенні обізнаності міжнародної громадськості про питання, пов'язані з космічною діяльністю, а також у популяризації практичних заходів щодо підвищення її рівня. Неурядові юридичні особи можуть також відігравати важливу роль в об'єднанні зусиль зацікавлених сторін для вироблення загальних підходів до деяких аспектів космічної діяльності, які можуть сприяти підвищенню довгострокової стійкості космічної діяльності [2].

Подолання ставлення різних національних держав до місця і ролі космічної діяльності під час формування власної доктрини її розвитку, організації взаємодії національних космічних програм, заснованих на абсолютно різних принципах, є непростим завданням. Для вирішення поставлених проблем ЄКА стимулює створення академічних центрів, університетів і шкіл. Прикладом такої діяльності є співпраця з Міжнародним космічним університетом (далі – ISU) у м. Іллькірх-Граффенстадені (Бас-Рейн, Франція) [10], який навчає майбутніх лідерів світової космічної спільноти, надаючи міждисциплінарні освітні програми студентам і космічним професіоналам у міжнародному, міжкультурному середовищі. ISU також виступає нейтральним міжнародним форумом для обміну знаннями й ідеями щодо складних питань, пов'язаних із космічними програмами. Програми ISU сприяють формуванню важливих навичок, необхідних для майбутніх космічних ініціатив у державному та приватному секторах.

Міжнародний космічний університет є приватним некомерційним закладом, офіційно визнаним Міністерством освіти Франції (указ MENS0400386A від 27 лютого 2004 р. [11]) інститутом вищої освіти. ISU також визнається іншими агенціями й університетами.

Спираючись на вже здобуті спеціалізовані знання, ISU пов'язує це з усіма аспектами, що впливають на успішний результат розвитку та використання космічного простору. В ISU такі підходи до формування програм: а) міжпредметні, навчальні програми охоплюють усі дисципліни,

що стосуються космічної наукової, інженерної, економічної, регуляторної, політичної та організаційної діяльності, надають студентам багатовимірну перспективу, життєво важливу для розуміння й ефективного вирішення складних питань розвитку та використання простору; б) міжнародні, глобальні можливості мереж та інтенсивна практика роботи в командному колективі ISU дають перевагу його різноманітній студентській діяльності під час виконання конкурентних і міжнародних космічних програм; в) міжкультурна взаємодія з людьми різного походження: академічна, культурна та національна, з різноманітними підходами до вирішення проблем та інколи конфліктних цілей готує студентів ISU до полікультурного середовища сучасної космічної спільноти.

Досвід підтримки академічних кіл показує, що необхідність у фахівцях, що орієнтуються в усьому комплексі проблем космічної діяльності, буде зростати у всьому світі у зв'язку з розвитком світового ринку комерційних космічних товарів та послуг [12], упровадженням нової космічної доктрини на підставі Керівних принципів забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності.

У найближчі десятиліття планується величезна кількість вражаючих космічних зусиль. І національні космічні агенції, і приватні компанії оголосили плани повернути людство на Місяць, навіть привезти перших людей на Марс. Багато із цих програм значною мірою покладаються на глобальні партнерські стосунки, особливості яких лише зростатиме в майбутньому, оскільки складність і вартість запланованих проєктів постійно збільшуються. Ще одним важливим кроком у наступні десятиліття буде постійна комерціалізація космічної діяльності, яка відкриє простір для приватного сектора, тим самим зробить його доступним для значно ширшого кола учасників.

Механізми регіонального співробітництва можуть підтримувати розроблення регіональної космічної політики, просторової інфраструктури даних і створення політичного консенсусу для ініціатив розвитку, орієнтованих на космос. Керівні принципи забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності повинні стати нормативною основою нової космічної доктрини, розроблення якої на підставі універсальних міжнародних принципів є запорукою безпеки, стабільності та поступального розвитку світової космічної діяльності в довгостроковій перспективі, що є головною метою світового космічного співтовариства.

Висновки. Отже, Керівні принципи забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності повинні стати нормативною основою нової космічної доктрини, розроблення якої на підставі універсальних міжнародних принципів є запорукою безпеки, стабільності та поступального розвитку світової космічної діяльності в довгостроковій перспективі, що є головною метою світового космічного співтовариства.

Ураховуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що космічна доктрина покликана виробити довготривалу та стійку політику на майбутнє, урахувати наявні проблеми, вирішити їх, а саме: охопити як організаційні структури, так і оперативні функції; створити розширені можливості (система даних, послуг, технологій) для підтримки безпечних і стійких операцій; визначити процедуру виконання та перевірки технічних і нормативних вимог (закони, положення, стандарти, кращі практики); передбачити посилену координацію (ухвалення рішень, обмін інформацією) серед різних суб'єктів (урядові, комерційні, міжнародні).

ЛІТЕРАТУРА

1. Шемшученко Ю.С., Семеняка В.В. Сучасний стан та необхідність реформування космічного законодавства України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 9–16.
2. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. Fifty-ninth session (June 8–17, 2016). URL: <https://undocs.org/ru/A/71/20>.
3. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.
4. A/RES/73/6 Fiftieth anniversary of the first United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space: space as a driver of sustainable development, 2018. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/73/6>.
5. A/AC.105/L.317. Zero draft of the "Space 2030" Agenda and implementation plan, 2019. URL: https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2019/aac.105/aac.105l.317_0.html.
6. A/AC.105/1167. Report of the Scientific and Technical Subcommittee on its fifty-fifth session, held in Vienna from 29 January to 9 February 2018. URL: <https://undocs.org/ru/A/AC.105/1167>.
7. The European Space Agency (ESA) is Europe's gateway to space. URL: <https://www.esa.int/>.
8. Issues Paper on Exploring space technologies for sustainable development and the benefits of international research collaboration in this context. Draft not to be cited Prepared by UNCTAD Secretariat 18 October 2019. URL: https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/CSTD2019-2020_Issues02_Space_en.pdf.
9. ESA activities supporting sustainable development. Catalogue 2016. URL: https://esamultimedia.esa.int/docs/spaceforearth/SD_Catalogue_COMPLETE_161128.pdf.
10. The International Space University develops the future leaders of the world space community by providing interdisciplinary educational programs to students and space professionals in an international, intercultural environment. URL: <https://www.isunet.edu/what-is-isu/>.
11. Enseignement supérieur, recherche et technologie. URL: <https://www.education.gouv.fr/bo/2004/13/MENS0400386A.htm>.
12. Тарасов А.. Международное сотрудничество в космосе после холодной войны и интересы России : автореф. дис. ... канд. пол. наук. 2002. URL: <https://www.disserscat.com/content/mezhdunarodnoe-sotrudnichestvo-v-kosmose-posle-kholodnoi-voiny-i-interesy-rossii>.